

Ористлава Григорівна Сидорчук

д-р екон. наук

ORCID 0000-0002-7078-1557

e-mail: sydorko91@gmail.com,

Львівський регіональний інститут державного

управління НАДУ при Президентіві України, м. Львів,

Оксана Володимирівна Панькова

канд. соціол. наук

ORCID 0000-0002-7846-1750

e-mail: pankovaiep@gmail.com,

Інститут економіки промисловості НАН України, м. Київ

ФОРМУВАННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАГАТОРІВНЕВОЇ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Актуальність та постановка проблеми. Забезпечення соціальної безпеки людини, держави, суспільства є пріоритетним завданням для України в умовах зростання загроз національній безпеці та нестабільності. Ефективне державне управління соціальною безпекою потребує врахування закономірностей і принципів розвитку соціальних систем, особливостей їх функціонування, структурування та суб'єктності. Становлення та забезпечення безпекового середовища в Україні є вкрай актуальним стратегічним пріоритетом державного управління в умовах посилення зовнішніх та внутрішніх загроз. Воно залежить від забезпеченості умов безпеки на державному, суспільному та особистісному рівнях. Такі умови формуються через систему ефективного державного та регіонального соціального управління, конструктивну діяльність громадянського суспільства, безпечну життєдіяльність самої людини вдома, на роботі, в соціальному оточенні, в суспільстві. Тому виникає необхідність дослідження проблем забезпечення соціальної безпеки людини, держави, суспільства як цілісної багаторівневої системи [1, с. 210].

Соціальна безпека в системі державного регулювання за роки незалежності України підлягає значним трансформаціям і не виходить зі стану формування та становлення. Науковці за результатами досліджень визначають її як системну та комплексну складову державного управління, яка передбачає взаємозв'язки та взаємообумовленість її компонентів. Але в практиці державного регулювання соціально-економічними процесами не реалізуються переваги одночасної задіяності суб'єктів соціальної безпеки – людини, суспільства, держави через відсутність побудови багаторівневої системи, яка дає можливість більш ефективно протидіяти зовнішнім та внутрішнім загрозам соціальної безпеки за рахунок одночасного використання їх потенціалів. Необхідність поглибленого вивчення окресленої проблематики робить актуальним запит на дослідження соціальної безпеки як багаторівневої системи в контексті державного регулювання.

Аналіз публікацій за визначеною темою. Наукові засади соціальної безпеки як багаторівневої системи й механізми її забезпечення обґрунтовують і розвивають

в своїх наукових роботах О. Новікова [2]; І. Гнибіденко, А. Колот [3]; Є. Ніколаєв [4]; Л. Чупрій [5]; В. Скуратівський та О. Линдюк [6]; Ю. Харазішвілі [7]; О. Грішнова [8]; О. Ляш [9], Т. Васильців та Р. Лупак [10]; О. Сиченко [11]; О. Беляєв та О. Сінельник [12]; Р. Підлипна [13]; Н. Коленда [14]; М. Кальницька [15]; В. Гошовська [16] та ін. Ці вітчизняні науковці розкривають сутність і зміст структури багаторівневої системи соціальної безпеки в контексті державного регулювання, структурними компонентами якої є соціальна безпека держави, соціальна безпека суспільства та соціальна безпека людини. Значна кількість дослідників приділяють увагу проблемам, пов'язаним із забезпеченням макроекономічної рівноваги у сфері національної безпеки, стійкого соціально-економічного зростання та соціальної безпеки на державному та регіональному рівнях. Серед закордонних авторів, які внесли вагомий внесок у дослідження місця та ролі соціальної компоненти в системі національної безпеки, доцільно назвати праці С. Загашвілі [17], А. Татаркіна та В. Бочко [18], Р. Яновського та А. Агошкова [19] та ін.

Незважаючи на значну кількість наукових праць з означеної тематики, все ж недостатньо досліджень з проблем соціальної безпеки саме як багаторівневої функціональної системи.

Метою статті є дослідження проблем формування та забезпечення соціальної безпеки людини, суспільства та держави як багаторівневої системи у контексті державного регулювання.

Виклад основного матеріалу. Розуміння соціальної безпеки з позицій системного підходу розкриває певний об'єкт як систему (у цьому разі таким об'єктом є система соціальної безпеки), що має певний набір елементів (підсистем) та структуру, як форму взаємозв'язку вказаних елементів в якості цілого; єдністю зовнішнього і внутрішнього середовища системи, принципами організації системи та її складових [20] – безпека системи визначається таким станом системи, за якого вона зберігає свою цілісність, стійкість (стабільність), здатність до ефективного функціонування і стійкого розвитку. Соціальні системи – це системи,

що утворюються станами і процесами соціальної взаємодії між діючими суб'єктами. З позицій структурно-функціонального підходу соціальні системи є відкритими, а їх структуру можна аналізувати, застосовуючи чотири типи незалежних змінних: цінності, норми, колективи і ролі [21]. У такому сенсі якість і надійність соціальних систем визначаються домінуючими соціальними цінностями, ступенем реалізованості соціальних інтересів, задоволеністю потреб діючих суб'єктів, наслідками їх соціальної взаємодії. Цілісна міцна система визначається гармонійним поєднанням структурних елементів, можливостями всіх її елементів – підсистем, сфер, об'єктів – протистояти будь-яким деструктивним внутрішнім і зовнішнім впливам, небезпекам, загрозам [22]. Тому очевидно, що соціальна безпека – це стан захищеності соціальних інтересів людини, держави та суспільства, за якого зберігається соціально-економічна стабільність, внутрішня стійкість в умовах нестабільності, негативного впливу загроз ендегенного та екзогенного характеру; реалізуються заходи для мінімізації їх негативного впливу; задовольняються соціальні потреби основних суб'єктів

забезпечення соціальної безпеки людини-громадянина, держави та суспільства. Система соціальної безпеки здатна утворювати нову якість соціальної системи держави та суспільства (в даному випадку соціальної безпеки), виступає невід'ємною властивістю складних соціально-економічних та суспільних систем, є багатофункціональним явищем і визначається сукупністю таких компонентів, як загрози, небезпеки, соціальні інтереси, цінності та потреби, державні органи влади та недержавні суб'єкти (громадянське суспільство, людина та ін.). Саме тому структурна зв'язність елементів системи забезпечення соціальної безпеки є істотною її якісною характеристикою і розрив зв'язків між цими елементами може призвести до руйнування самої системи. Тому актуальною є потреба забезпечення структурної єдності даної системи. Саме тому О. Іляш пропонує розглядати соціальну безпеку як структурний елемент суспільної системи в цілому у тісному взаємозв'язку з іншими системотвірними її елементами (на засадах системного підходу) [9, с. 28-29] (рис. 1).

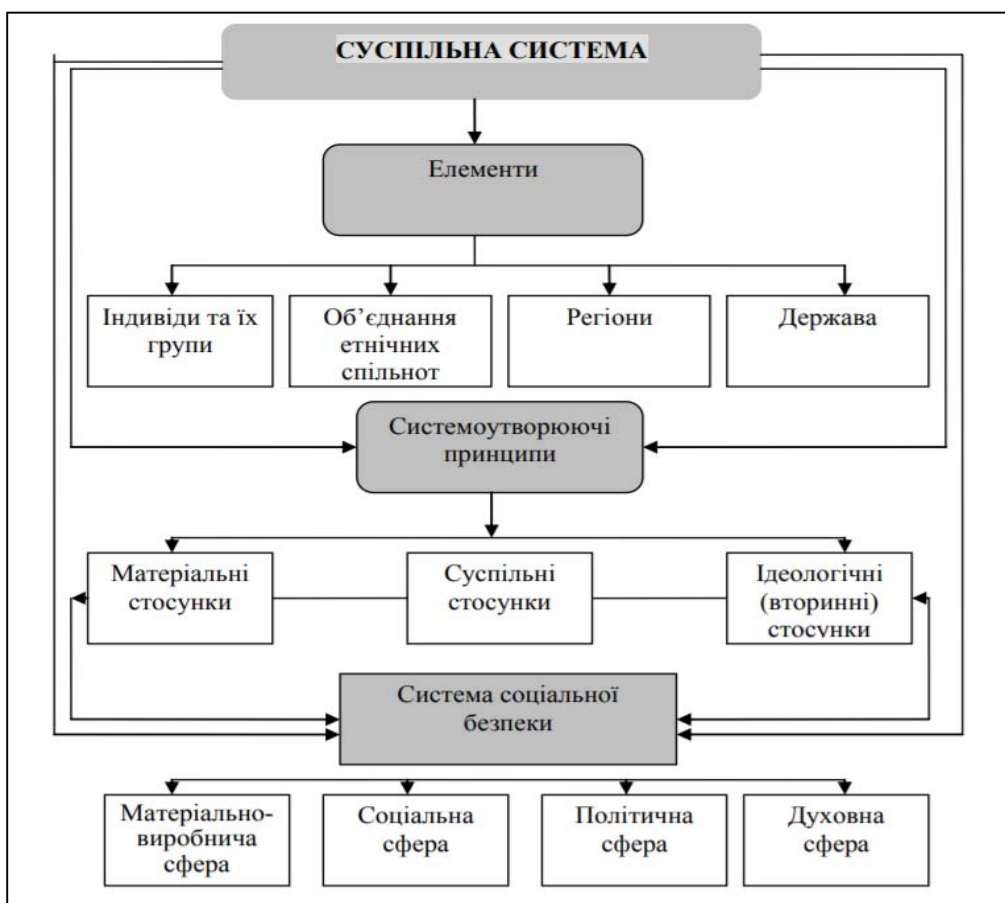

Рис. 1. Об'єктивна закономірність функціонування і розвитку суспільної системи в площині детермінант соціальної безпеки [9, с. 28]

Система соціальної безпеки як фундаментальна категорія утворює певну цілісність і, з одного боку, обмежена від зовнішнього середовища, з іншого – має внутрішню структуру, хоча зовнішнє середовище впливає на її стан та рівень. Як стверджує О. Іляш, середовище не є лише основою для створення системи, в оточенні середовища живе і функціонує будь-

яка система, випробовуючи на собі вплив цього середовища і, у свою чергу, здійснює відповідний вплив на нього. Система соціальної безпеки має дві сторони: зовнішню, яка підлягає впливу середовища – економічних, політичних та духовних небезпек на систему, і внутрішню, що характеризує властивості опірності системи по відношенню до впливів середовища.

Виходячи з ієрархічності побудови та функціонування соціальних систем, є підстави стверджувати, що система соціальної безпеки є складною багаторівневою системою, яка формується і функціонує в площині об'єктивних та суб'єктивних процесів під впливом багатьох чинників внутрішнього та зовнішнього

походження. Діалектична єдність всіх складових системи соціальної безпеки обумовлена нерозривністю процесу розвитку людини, суспільства, держави у просторі й часі. Схематично система соціальної безпеки представлена на рис. 2.

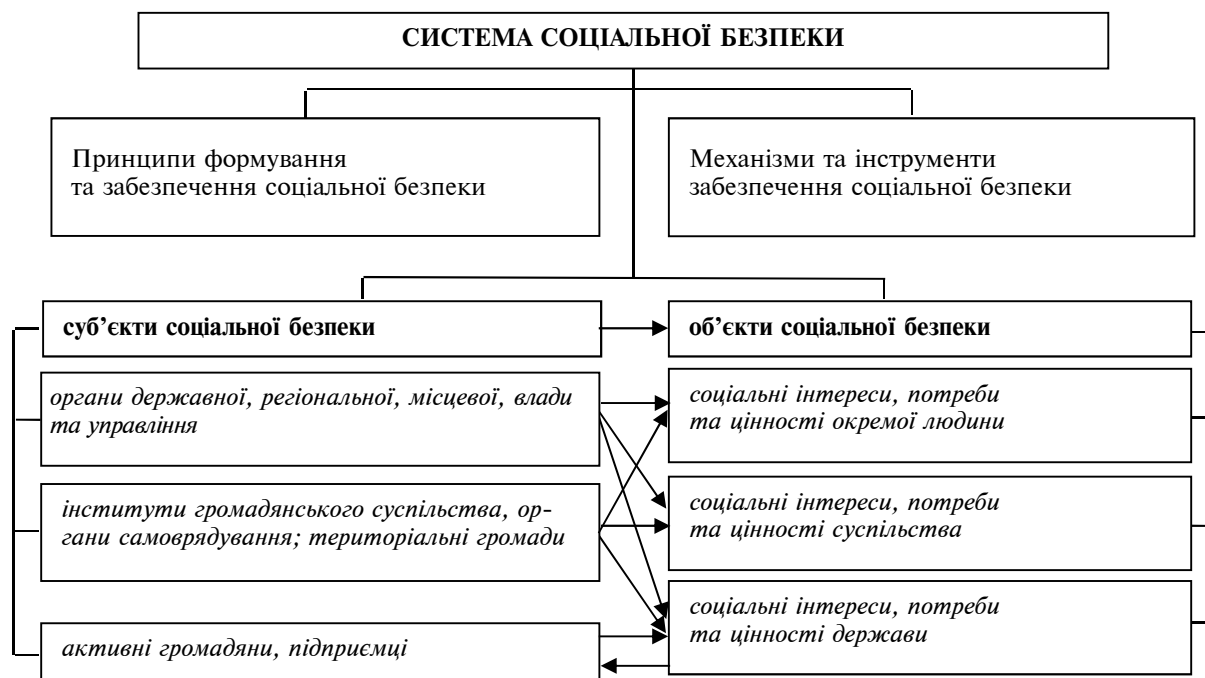

Рис. 2. Взаємозв'язки суб'єктів та об'єктів в системі соціальної безпеки (розроблено О. Сидорчук за джерелом [23])

В системі національної економіки соціальна безпека є її підсистемою, яка тісно пов'язана із іншими її підсистемами. Оскільки система національної економіки – це відкрита та динамічна система, то можна вважати, що «система соціальної безпеки» є одночасно і її складовою та виступає самодостатньою, цілісною, відкритою, динамічною, системою, яка забезпечує досягнення зазначеної мети з позицій захищеності і збалансування соціальних інтересів людини, держави та суспільства у національному вимірі. Отже *внутрішня безпека* (наприклад, соціальна безпека суспільства, регіону, підприємства) – є характеристикою цілісності системи, що описує здатність системи підтримувати своє нормальне функціонування в умовах зовнішніх і внутрішніх дій. *Зовнішня безпека* – це здатність системи взаємодіяти з зовнішнім середовищем без порушення найважливіших параметрів, що характеризують безпечний стан [9, с. 28-29].

Комплексне дослідження проблем соціальної безпеки людини, суспільства та держави в Україні міститься в колективній монографії «Стан та перспективи соціальної безпеки в Україні: експертні оцінки» (2018 р.), проведеного за участю автора цієї статті як відповідального організатора і виконавця. На підґрунті узагальнення експертних оцінок було визначено характер системних взаємовпливів зовнішнього середовища на систему соціальної безпеки як внутрішньої системної цілісності. В ході дослідження ми виявили, що для забезпечення соціальної безпеки в Україні необхідними є такі умови, як досягнення гідного рівня

і якості життя населення й подолання бідності; захист соціальних інтересів особи, суспільства, держави від внутрішніх та зовнішніх загроз. Оцінки експертів показали, що найбільш негативно впливають на стан соціальної безпеки в нашій країні економічна (77%) та внутрішньополітична (59%) сфери. Саме в цих сферах накопичуються гострі проблеми, які не знаходять адекватного вирішення для системного покращення ситуації. В залежності від цілей забезпечення соціальної безпеки загрози накопичуються у площині таких підсистем національної безпеки, як: економічна – 27,4%, внутрішньо-політична – 20,9%, а також воєнна – 18,6% [24, с. 137-138]. На рис. 3 розкрито взаємозв'язок та взаємовплив окремих сфер національної безпеки на досягнення цілей соціальної безпеки.

У Декларації про державний суверенітет України визначається мета соціальної безпеки, яка полягає в «унікненні або зниженні до прийняттого рівня негативного впливу соціальних ризиків, створенні умов для запобігання соціальним загрозам та їхньої ліквідації, забезпечення соціального розвитку особи та суспільства як пріоритетних» [25].

Стан підсистеми впливає на загальний стан системи. Тому доцільно погодитись з М. Кальницькою, яка вважає, що високий рівень соціальної безпеки досягається тоді, коли створюються сприятливі умови для забезпечення нормального рівня життя населення, для задоволення матеріальних і духовних потреб людини [15]. З позицій системного підходу, вдалим є визначення поняття «соціальна безпека», запропоновану

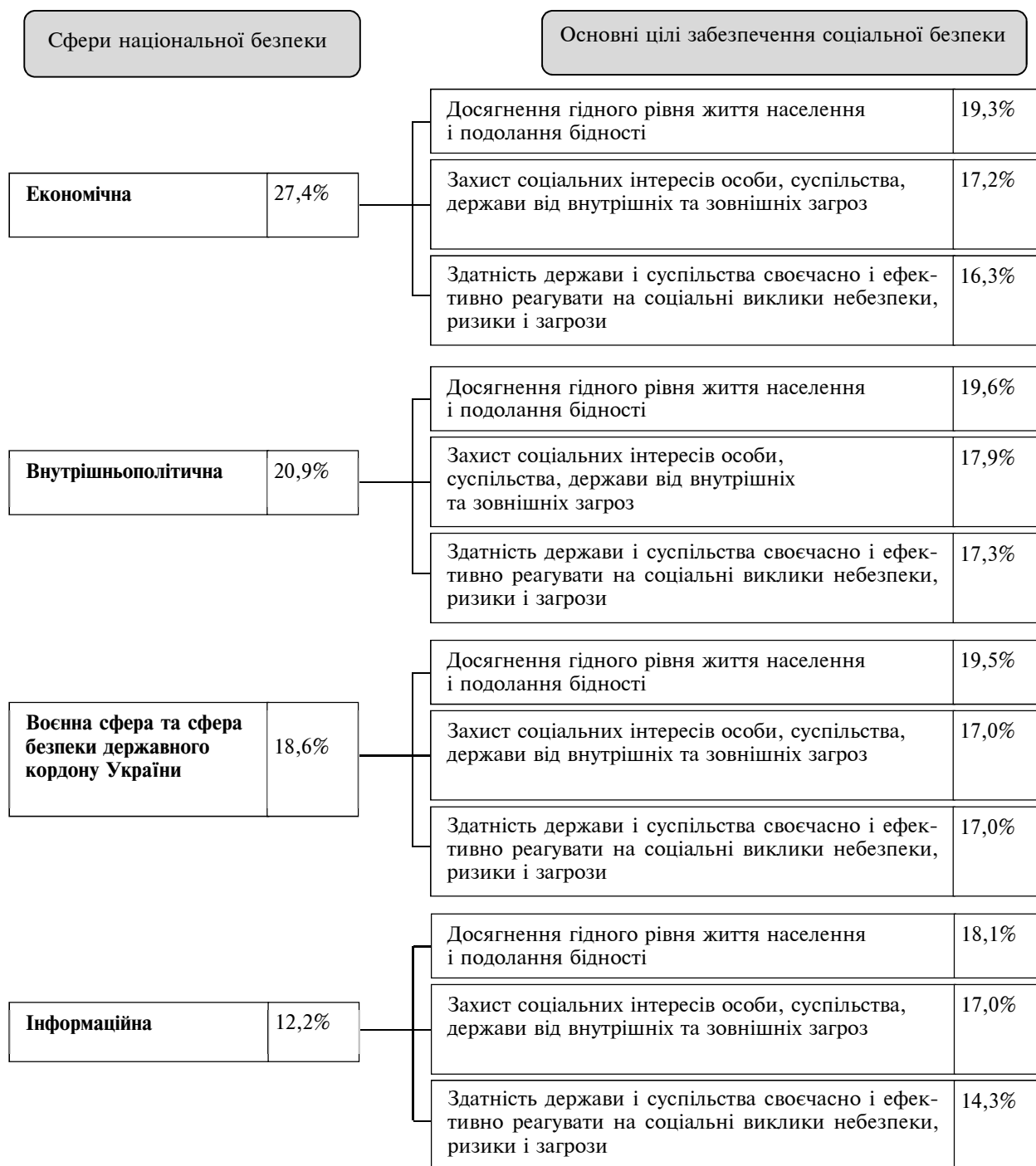

Рис. 3. Оцінка впливу сфер національної безпеки на досягнення цілей соціальної безпеки (розроблено О. Сидорчук за джерелом [24, с. 138])

М. Кальницькою як «складної багатofакторної категорії, що характеризує стан захищеності соціальних інтересів людини, суб'єктів господарювання, суспільства і держави».

Функція створення умов для задоволення соціальних потреб і соціальних інтересів людини покладається на державу. Стратегічною метою державної соціальної політики є забезпечення права на соціальний захист, високу якість та гідний рівень життя громадян; досягнення соціальної рівноваги в суспільстві; гармонізація суспільних відносин як одного із способів зміцнення політичної стабільності держави.

Соціальна безпека держави – це її спроможність гарантувати громадянам безпечне та гідне життя, стабільність шляхом мінімізації, попередження та подолання впливу соціальних ризиків та загроз, що сприяє збереженню та розвитку людського потенціалу, створює умови гідного життя сучасному та майбутньому поколінням» [23, с. 98]. За результатами проведених досліджень виявлено, що пріоритетними напрямками діяльності Української держави із забезпечення соціальної безпеки виступають: 1) попередження та мінімізація впливу зовнішніх і внутрішніх загроз; 2) розбудова правової соціальної держави; 3) забезпечення ефективного

соціального управління; 4) реалізація соціальних інтересів громадян України.

Соціальна безпека суспільства спрямована на відтворення і розвиток суспільної системи, яке забезпечується сукупністю запроваджених державою і громадянським суспільством політичних, правових, соціальних, економічних, ідеологічних, організаційно-управлінських, культурних і соціально-психологічних заходів, спрямованих на збереження конституційного устрою, соціальний порядок, суспільно-політичну, соціальну та економічну стабільність, соціальну відповідальність [23, с. 86]. Соціальні ресурси громадянського суспільства з позицій забезпечення соціальної безпеки доцільно розглядати як чинник саморозвитку суспільної системи.

Соціальна безпека людини – це досягнення такого стану в державі й суспільстві, соціальному середовищі, який дозволяє людині відчувати себе соціально захищеною, благополучною, здоровою, впевненою у собі, своєму майбутньому, а також мати надійні гарантії та перспективи для життя, життєзабезпечення, відтворення та розвитку [23, с. 65].

Наукові засади соціальної безпеки як багаторівневої системи розглядалися у монографії «Соціальна безпека: державне регулювання та організаційно-економічне забезпечення» [23, с. 63-122], проте це питання потребує ще більш детального уточнення. Ми пропонуємо соціальну безпеку як багаторівневу систему розглядати з позицій структурно-функціонального, а також субстанціонального підходів. Структурно-функціональний підхід дозволяє дослідити систему соціальної безпеки з позицій суб'єктної структури соціуму, функціональних взаємозв'язків на рівні соціально-економічних відносин. Якщо змістовну грань субстанціонального рівня демонструє співвідношення «соціально-економічні інтереси – соціальні загрози», то на структурно-функціональному рівні це співвідношення трансформується у взаємозв'язок «суб'єкт соціальної безпеки – функціональна сфера прояву його ролі». Тому наведений рівень досліджень має розгортатись як у напрямі з'ясування специфічних ролей окремих суб'єктів і соціальних структур у механізмі національної безпеки, так і за сферами соціально-економічної активності [11].

Субстанціональний підхід фокусується на системній яві про внутрішні та зовнішні детермінанти розвитку будь-якої системи, в нашому випадку – системи соціальної безпеки. Тому фокус уваги концентрується на розгляді таких категорій, як соціально-економічні інтереси, можливості їх захисту та реалізації в системі життєдіяльності держави, суспільства, людини; а також охоплює усі підсистеми, на які впливає соціальна безпека і які здійснюють вплив на систему соціальної безпеки. Тому з позицій субстанціонального підходу важливо з'ясувати систему суспільних суперечностей та тенденцій їх розв'язання, дослідити вплив чинників, які ускладнюють або роблять неможливою реалізацію соціально-економічних інтересів, стримують чи заважають досягненню поставлених цілей функціонування та розвитку. Сукупність впливу негативних явищ або чинників на стан системи соціальної безпеки визначається категорією «загрози». Зовнішні та внутрішні загрози в співвідношенні з економічними інтересами виступають, ключовим об'єктом дослідження субстанціонального рівня соціальної безпеки. Логіка такого дослідження має ґрунтуватися

на виявленні особливостей взаємозв'язку «соціально-економічні інтереси – соціальні загрози».

Ефективність механізму забезпечення багаторівневої системи соціальної безпеки людини, держави та суспільства визначається здатністю суб'єктів мінімізувати та нейтралізувати вагомі небезпеки та перешкоди соціальній безпеці. Для України значну роль в цих процесах відіграє якість державного соціального управління щодо забезпечення соціальної безпеки на макро-, мезо-, макрорівнях. Експертні оцінки дозволили виявити основні перешкоди забезпеченню соціальної безпеки держави, людини та суспільства в Україні, а також перешкоди забезпеченню соціальної безпеки її суб'єктів (рис. 4).

У наукових публікаціях авторів стверджується, що ефективне державне управління соціальною безпекою потребує врахування закономірностей та принципів розвитку соціальних систем, особливостей їх функціонування [23-24]. Виходячи з ієрархічності побудови та функціонування соціальних систем, можна констатувати, що система національної безпеки являє собою складну багаторівневу соціальну систему, яка формується під впливом багатьох чинників внутрішнього та зовнішнього характеру. Взаємозалежність всіх складових системи національної безпеки обумовлена нерозривністю процесу розвитку людини, суспільства, держави» [26, с. 43]. Система соціальної безпеки формується на підґрунті забезпечення і збалансування соціальних інтересів цих суб'єктів, реалізації національних інтересів у соціальній сфері.

Соціальна безпека всіх суб'єктів багаторівневої системи обумовлена якістю та ефективністю державного управління. Його низький рівень обумовлює зростання загроз соціальній безпеці людини, суспільству, державі.

За результатами експертного опитування визначено, що негативний вплив на багаторівневу систему соціальної безпеки спричиняють недоліки державного управління, які обумовлюють негативні наслідки. До основних перешкод на шляху державного управління, які стримують формування та розвиток соціальної безпеки в Україні, належать незатребуваність відповідальності керівництва держави за погіршення стану національної та соціальної безпеки, невизначеність соціальної безпеки у чинній Стратегії національної безпеки; нерегульованість державою процесів поглиблення соціальної і майнової диференціації, зростання соціальної нерівності; відсутність в положеннях про діяльність органів влади завдань, повноважень, обов'язків та відповідальності щодо забезпечення соціальної безпеки. Подолання зазначених перешкод є першочерговими кроками на шляху до досягнення соціальної безпеки в Україні.

Отже, надійність та ефективність функціонування системи соціальної безпеки залежить від органічності взаємовпливів суб'єктів та об'єктів соціальної безпеки, від застосування адекватних інструментів, важелів впливу, методів та заходів реалізації державної політики щодо забезпечення соціальної безпеки в країні. Для формування умов укріплення соціальної безпеки і людини, і суспільства, і держави необхідне комплексне ресурсне забезпечення – правове, інституційне, фінансове, інформаційне, науково-методичне, регуляторне, кадрове тощо.

Механізм забезпечення соціальної безпеки є цілісною підсистемою, «функціонування якої спрямо-

ване на перешкоджання виникненню, послаблення або подолання загроз соціальній безпеці, підвищення її рівня шляхом впливу органів державної влади, місцевого самоврядування, громадських організацій та

самих громадян на соціальні процеси в суспільстві, що пов'язано з використанням ряду методів, заходів, інструментів і важелів з урахуванням загальноприйнятих принципів і критеріїв» [14].

Рис. 4. Основні перешкоди реалізації багаторівневої системи соціальної безпеки людини, суспільства та держави в Україні (розроблено О. Сидорчук)

Отже, субстанціональний підхід фокусується на системній уяві про внутрішні та зовнішні детермінанти розвитку системи соціальної безпеки, у зв'язку з цим потребують визначення умови забезпечення ефективної системи формування та узгодження соціальних інтересів суб'єктів соціальної безпеки. Тут правомірними стають напрацювання Г. Ситника [27] щодо визначення найважливіших соціальних механізмів, взаємодія яких певною мірою й творить складну систему, яка характеризує багаторівневу систему соціальної безпеки. Вона включає:

- механізм соціальної активності особи та суспільства, в основі функціонування та розвитку якого лежить наступна схема:

соціальні цінності → потреби → інтереси (усвідомлені потреби) → мотиви → цілі діяльності → готовність діяти (дія) → здійснення діяльності щодо задоволення потреб (у даному випадку йдеться про вартісні (мотиваційні) виміри соціальних процесів і явищ життєдіяльності особи та суспільства);

- механізм соціальної диференціації суспільства на соціальні групи та їх інтеграції у складні комплекси соціальних зв'язків, в основі якого схема майже ана-

логічна вищенаведених, і який фактично є структурним виміром соціальних процесів і явищ;

- механізм соціальної організації суспільства, диференціації його життєдіяльності на певні соціальні інститути та інтеграції цих інститутів у складні сукупності інституціональних соціальних зв'язків (в його основі – схема, притаманна механізму соціальної активності, а принципова відмінність полягає в тому, що він пов'язаний з організаційними вимірами життєдіяльності особи і суспільства);

- механізм державного соціального управління, якому притаманні управлінські параметри виміру відповідних соціальних явищ і процесів (цей механізм тісно пов'язаний з механізмами соціальної організації та соціальної активності, оскільки у ньому роль ключової ланки відіграє державно-управлінське рішення).

Отже, соціальні системи за структурно-функціональним підходом є відкритими. У зв'язку з цим принципово важливим є дослідження сучасних тенденцій суспільного розвитку, у «ціннісному вимірі», оскільки практичні результати вказаних досліджень мають бути основою суспільного розвитку та слугувати орієнтирами державного управління у сфері соціальної безпеки.

Ця багаторівнева система ґрунтується на функціональному та рольовому призначенні суб'єктів соціальної безпеки:

1) *держави* з її конституційним устроєм, суверенітетом, територіальною цілісністю та недоторканністю;

2) *суспільства* з його духовними, морально-етичними, культурними, історичними, інтелектуальними та матеріальними цінностями, інформаційним і навколишнім природним середовищем;

3) *людини* – громадян з їх конституційними правами і свободами.

Взаємовплив та взаємообумовленість усіх складових системи соціальної безпеки формує її багаторівневність у сенсі нерозривності процесів розвитку людини, суспільства, держави як основних її суб'єктів чи об'єктів (в залежності від позиціонування, функціональних та рольових позицій в процесі життєдіяльності). Багаторівнева структура механізму забезпечення соціальної безпеки включає: підсистему державного регулювання стану соціальної безпеки; підсистему самозабезпечення необхідних параметрів соціальної взаємодії і розвитку на рівні суспільства; підсистему самозбереження та життєзабезпечення людини.

Злагоженість структурних елементів системи соціальної безпеки визначає її рівень, проявляється у дотриманні в державі норм чинного законодавства, реалізації конституційних прав і свобод громадян, захищеності соціальних інтересів колективних та індивідуальних суб'єктів суспільних відносин, дієвістю громадянського суспільства, соціальною орієнтованістю держави щодо проведення виваженої й ефективної соціальної політики.

Проблемою в теорії та практиці управління національною економікою є формування багаторівневої системи соціальних інтересів. Інтереси є відображенням тих чи інших потреб життєдіяльності та розвитку індивіда, суспільства та держави, в тій чи іншій її сферах (політичній, економічній, соціальній, гуманітарній). Критерієм при визначенні вказаних сфер є сукупність потреб (інтересів), задоволення яких забезпечує прогресивний розвиток індивіда, суспільства, держави.

Результати експертного дослідження дозволили визначити пріоритетні соціальні інтереси, які представлені метою, принципами та критеріями досягнення соціальної безпеки (рис. 5).

Соціальна безпека характеризується сформованою, сталою системою забезпечення соціальних умов безпечної життєдіяльності людини в суспільстві та державі, її соціальної захищеності, стійкості в разі впливу соціальних ризиків та небезпек. Соціальна безпека пов'язана із стійкістю соціально-політичної системи до несприятливих впливів, з її здатністю до суспільної інтеграції та адаптації до умов, що змінюються. Тому передумовою забезпечення соціальної безпеки є наявність так званих запобіжників, основним завданням яких є унеможливлення виходу основних елементів соціально-політичної системи за критичні межі [6].

Збалансування соціальних інтересів суб'єктів суспільних відносин; їх злагожена партнерська взаємодія заради спільного блага виступають в якості таких «запобіжників», які визначають дієвість багаторівневої системи соціальної безпеки в Україні. Баланс соціальних інтересів, активна конструктивна позиція кожного

із суб'єктів відносин є необхідними умовами для розвитку спроможного суспільства, сильної незалежної держави, відповідальної влади, зрілого громадянського суспільства, активного продуктивного громадянина.

Висновки. Система соціальної безпеки здатна утворювати нову якість соціальної системи держави та суспільства (в даному випадку соціальної безпеки), виступає невід'ємною властивістю складних соціально-економічних та суспільних систем, є багатofункціональним явищем і визначається сукупністю таких компонентів, як загрози, небезпеки, соціальні інтереси, цінності та потреби, державні органи влади та недержавні суб'єкти (громадянське суспільство, людина та ін.). Формування багаторівневої системи соціальної безпеки в Україні потребує становлення і зміцнення конструктивних солідарних взаємовідповідальних відносин між громадянами, суспільством, державою, владою, бізнесом. Солідарна відповідальність має стати основним підґрунтям функціонування суспільних відносин щодо забезпечення соціальної безпеки в Україні. Визначальною стає здатність і громадян, і суспільства, і держави, і влади своєчасно давати гідні відповіді на виклики часу, конструктивно взаємодіяти заради встановлення соціального порядку і забезпечення соціально-економічної і суспільно-політичної стабільності в країні та її регіонах.

Суб'єкти суспільних відносин в особі органів державного управління та місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства, тергромад, активних свідомих громадян виступають рушійними силами перетворень в межах системи соціальної і національної безпеки України. Тому вони мають діяти з позицій зміцнення безпекових параметрів, прагнути до забезпечення необхідного рівня колективної та індивідуальної безпеки на національному, суспільному, соціальному рівнях. В цьому сенсі важливою є позиція держави щодо дотримання оптимальних соціальних стандартів якості та рівня життя громадян, створення умов для саморозвитку, для гідної праці, високої якості трудового й соціального життя населення, свободи вибору, рівності можливостей тощо.

Таким чином, багаторівнева система забезпечення соціальної безпеки виступає сукупністю взаємопов'язаних і взаємообумовлених механізмів (організаційно-економічних, інституційних, правових та інших), які реалізують суб'єкти соціальної безпеки, з метою реалізації національних інтересів в соціальній сфері, досягнення гідного рівня і якості життя населення й подолання бідності; захисту соціальних інтересів особи, суспільства, держави від внутрішніх та зовнішніх загроз. Державне управління соціальною безпекою є цілеспрямованою діяльністю суб'єктів забезпечення соціальної безпеки, які здійснюють розробку й реалізацію владних, регулюючих, координуючих, контролюючих, нормативно-правових та організаційно-управлінських впливів на об'єкти соціальної безпеки з метою прогнозування, своєчасного виявлення, запобігання та нейтралізації загроз в соціальній сфері.

Отже, наукові основи соціальної безпеки як багаторівневої системи доцільно розглядати та досліджувати з позицій системного підходу, а саме – структурно-функціонального та субстанціонального, які органічно доповнюють один одного. Для підтримки цілісності системи в умовах змінного середовища і внутрішніх трансформацій (випадкових або навмис-

них) потрібна особлива організація системи, стійкість, що її забезпечує. Опірність, стійкість системи визначається її здатністю своєчасно реагувати, попереджувати та мінімізувати вплив зовнішніх та внутрішніх загроз для зміцнення та збереження власної цілісності. Україна прагне стати розвинутою самоорганізованою

самодостатньою сильною державою, здатною нівелювати негативний вплив ендегенних та екзогенних чинників в умовах криз, нестабільності, невизначеностей. Сприяє досягненню цих цілей реалізація на практиці багаторівневої системи соціальної безпеки. В цьому напрямі мають здійснюватися подальші наукові дослідження.

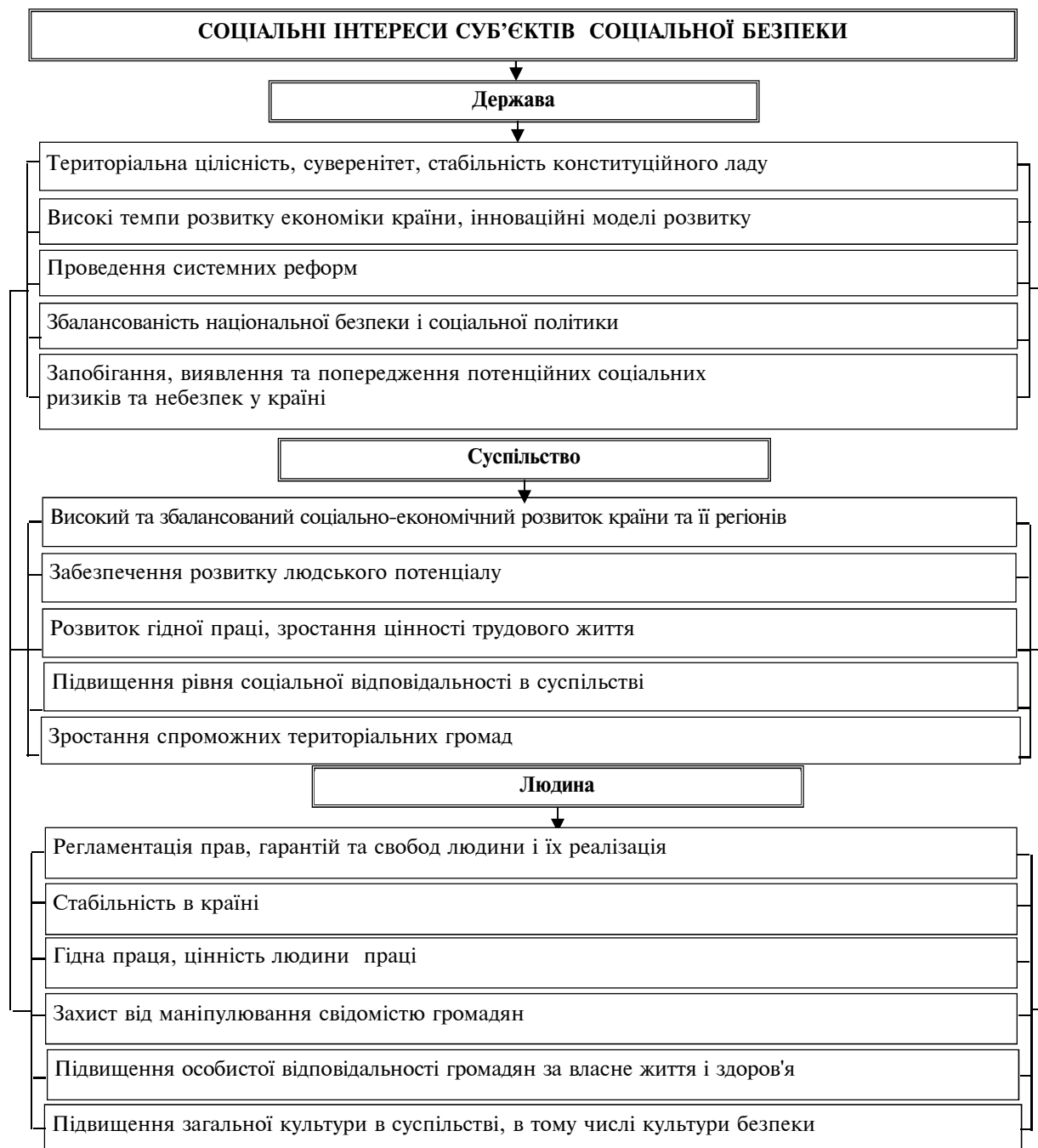

Рис. 5. Структурна модель багаторівневої системи соціальної безпеки, що має прояв у соціальних інтересах людини, суспільства та держави (розроблено авторами)

Список використаних джерел

1. Сидорчук О.Г. Напрями державного регулювання системи соціальної безпеки людини, суспільства та держави в умовах посилення зовнішніх та внутрішніх загроз. *Бізнес Інформ*. 2019. № 3. С. 209-217.

2. Новікова О.Ф. Соціальна безпека: організаційно-економічні проблеми і шляхи їх вирішення. Донецьк: ІЕП НАН України, 1997. 460 с.

3. Гнибіденко І.Ф., Колот А.М., Новікова О.Ф. та ін. Соціальна безпека: теорія та українська практика:

монографія / за ред. І.Ф. Гнибіденка, А.М. Колота, В.В. Рогового. Київ: КНЕУ, 2006. 292 с.

4. Ніколаєв Є. Б. Предмет соціальної безпеки. *Вчені записки*: зб. наук. праць; М-во освіти і науки України, ДВНЗ "Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана"; відп. ред. А.Ф. Павленко. 2012. Вип. 14. Ч. 1. С. 30–36.

5. Чупрій Л. Розвиток громадянського суспільства в контексті забезпечення національної безпеки Української держави. *Розвиток взаємодії держави і громадянського суспільства в контексті впровадження європейських принципів належного врядування*: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (12 грудня 2012 р., м. Київ); упоряд. В.М. Яблонський, О.А. Корнієвський, П.Ф. Вознюк. Київ: НІСД, 2013. С. 388–389.

6. Скуратівський В.А., Ландюк О.А. Соціальна безпека українського суспільства та шляхи її забезпечення. *Вісник НАДУ*. 2011. № 3. С. 194–204.

7. Харазішвілі Ю.М. Системна безпека сталого розвитку: інструментарій оцінки, резерви та стратегічні сценарії реалізації: монографія / НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2019. 304 с.

8. Харазішвілі Ю.М., Грішнова О.А. Якість життя в системі соціальної безпеки України: індикатори, рівень, загрози. *Економіка України*. 2018. № 11/12. С. 157–171.

9. Ляш О.І. Системна парадигма соціальної безпеки на різних рівнях суспільної ієрархії. *Механізм регулювання економіки*. 2011. № 2. С. 23–32.

10. Васильців Т.Г., Ляш О.І., Лупак Р.Л. Проблеми та засоби конвергенції соціальної безпеки в Україні та ЄС. *Бізнес Інформ*. 2018. №12. С. 8–14.

11. Сиченко О.О. Соціальна безпека в системі національної безпеки держави. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Сер.: Державне управління*. 2012. Т. 186. Вип. 174. С. 34–38.

12. Беляєв О.О., Діба М.І., Кириленко В.І., Комяков О.М., Сінельник О.В. Соціальна безпека. *Соціальна економіка*: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2005. С.152–172.

13. Підлипна Р. Основні загрози та система соціальної безпеки в Україні. URL: https://vica_ekon_2015_47_6.pdf.

14. Коленда Н. Сутність механізму забезпечення соціальної безпеки населення. *Економічні науки. Сер.: Економіка та менеджмент*. 2012. Вип. 9(1.1). С. 140–149. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnem_2012_9%281%29_19.

15. Кальницька М. Структура соціальної безпеки та динаміка її показників в Україні URL: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2017/25-2-2017/16.pdf>.

16. Соціальна держава: український вибір / за ред. В. А. Гошовської / вид. друге. Київ: ЦПСД, 2007. 337 с.

17. Загашвили В. С. Экономические интересы в условиях глобализации. Москва: Магистр, 2010. 212 с.

18. Татаркин А.И., Бочко В.С. Проблемы и направления дальнейшего совершенствования местного самоуправления. *Экономика региона*. 2008. № 2. С. 42–50.

19. Яновский Р. Г., Агошков А.О. О проблемах социологии национальной безопасности. Москва: НАВИГУТ, 2002. 225 с.

20. Нижник Н. Р., Машков О. А. Системний підхід в організації державного управління: навч. посіб. / за заг. ред. Н. Р. Нижник. Київ: Вид-во УАДУ, 1998. 160 с.

21. Парсонс Т. Система современных обществ / пер. с англ. Л.А. Седова, А.Д. Ковалева; под ред. М.С. Ковалевой. Москва: Аспект Пресс, 1997. 270 с.

22. Абрамов В. И. Безопасность // *Государственное управление в сфере национальной безопасности*: словарь-справочник / сост.: Г. П. Сытник, В. И. Абрамов, В. Ф. Смолянюк и др.; под общ. ред. Г. П. Сытника. Киев: НАДУ, 2012. С. 13–17.

23. Сидорчук О.Г. Соціальна безпека: державне регулювання та організаційно-економічне забезпечення: монографія. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2018. 492 с.

24. Стан та перспективи соціальної безпеки в Україні: експертні оцінки: монографія / О.Ф. Новікова, О.Г. Сидорчук, О.В. Панькова та ін.; НАН України, Ін-т економіки пром-сті; Львівський регіональний ін-т держ. управління. Київ; Львів, 2018. 184 с.

25. Декларація про державний суверенітет України. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12> (дата звернення: 30.05. 2017).

26. Минин Б.А. Возвратное право: правосудие, социальная безопасность и социальное развитие. Москва: ИД «Юриспруденция», 2007. 472 с.

27. Ситник Г. П., Олуйко В. М., Вавринчук М. П. Національна безпека України: теорія і практика: навч. посіб.; за заг. ред. Г. П. Ситника. Хмельницький. Київ: Кондор, 2007. 616 с.

References

1. Sydorчук О.Н. (2019). Napriamy derzhavnoho rehuliuвання systemy sotsialnoi bezpeky liudyny, suspilstva ta derzhavy v umovakh posylennia zovnishnikh ta vnutrishnikh zahroz [Directions of state regulation of the system of social security of man, society and the state in the conditions of strengthening of external and internal threats]. *Biznes Inform – Business Inform*, 3, pp. 209–217 [in Ukrainian].

2. Novikova O.F. (1997). Sotsialna bezpeka: orhанизatsiino-ekonomichni problemy i shliakhy yikh vyrishennia [Social security: organizational and economic problems and ways to solve them]. Donetsk, IIE NAS of Ukraine [in Ukrainian].

3. Hnybidenko I.F., Kolot A.M., Novikova O.F. et al. (2006). Sotsialna bezpeka: teoriia ta ukraïnska praktyka [Social security: theory and Ukrainian practice]. Kyiv, KNEU [in Ukrainian].

4. Nikolaiev Ye. B. (2012). Predmet sotsialnoi bezpeky [Subject of social security]. *Vcheni zapysky – Scientific notes*, Issue 14, Part 1, pp. 30–36. Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv National National University of Economics named after Vadym Hetman [in Ukrainian].

5. Chuprii L. (2013). Rozvytok hromadianskoho suspilstva v konteksti zabezpechennia natsionalnoi bezpeky Ukraïnskoi derzhavy [Development of civil society in the context of ensuring the national security of the Ukrainian state]. *Rozvytok vzaiemodii derzhavy i hromadianskoho suspilstva v konteksti vprovadzhennia yevropeïskykh pryntsyviv nalezhnogo vriaduvannia – Development of interaction between the state and civil society in the context of implementation of European principles of good governance*,

- pp. 388-389. Proceedings of the International Scientific and Practical Conference. Kyiv, NISD [in Ukrainian].
6. Skurativskiy V.A., Landiuk O.A. (2011). Sotsialna bezpeka ukrainiskoho suspilstva ta shliakhy yii zabezpechennia [Social security of Ukrainian society and ways to ensure it]. *Visnyk NADU – NAPA Bulletin*, 3, pp. 194-204 [in Ukrainian].
7. Kharazishvili Yu.M. (2019). Systemna bezpeka staloho rozvytku: instrumentarii otsinky, rezervy ta stratehichni stsenarii realizatsii [System security of sustainable development: assessment tools, reserves and strategic implementation scenarios]. Kyiv, IIE NAS of Ukraine [in Ukrainian].
8. Kharazishvili Yu.M., Hrishnova O.A. (2018). Yakist zhyttia v systemi sotsialnoi bezpeky Ukrainy: indykatory, riven, zahrozy [Quality of life in the social security system of Ukraine: indicators, level, threats]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 11/12, pp. 157-171 [in Ukrainian].
9. Iliash O.I. (2011). Systemna paradyhma sotsialnoi bezpeky na riznykh rivniakh suspilnoi hierarkhii [Systemic paradigm of social security at different levels of the social hierarchy]. *Mekhanizm rehuliuвання ekonomiky – Mechanism of economic regulation*, 2, pp. 23–32 [in Ukrainian].
10. Vasylytsiv T.H., Iliash O.I., Lupak R.L. Problemy ta zasoby konverhentsii sotsialnoi bezpeky v Ukraini ta YeS [Problems and means of social security convergence in Ukraine and the EU]. *Biznes Inform – Business Inform*, 12, pp. 8–14 [in Ukrainian].
11. Sychenko O.O. (2012). Sotsialna bezpeka v systemi natsionalnoi bezpeky derzhavy [Social security in the national security system of the state]. *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnogo universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu «Kyievo-Mohylianska akademiia». Ser.: Derzhavne upravlinnia – Scientific works of the Petro Mohyla Black Sea State University of the Kyiv-Mohyla Academy complex. Ser.: Governance*, Vol. 186, Issue 174, pp. 34-38 [in Ukrainian].
12. Bieliaiev O.O., Dyba M.I., Kyrylenko V.I., Komiakov O.M., Sinelnyk O.V. (2005). Sotsialna bezpeka [Social security]. (pp. 152-172). *Sotsialna ekonomika – Social economy*. Kyiv, KNEU [in Ukrainian].
13. Pidlypna R. Osnovni zahrozy ta systema sotsialnoi bezpeky v Ukraini [Main threats and social security system in Ukraine]. (n.d.). Retrieved from https://vlca_ekon_2015_47_6.pdf [in Ukrainian].
14. Kolenda N. (2012). Sutnist mekhanizmu zabezpechennia sotsialnoi bezpeky naseleennia [The essence of the mechanism of social security]. *Ekonomichni nauky. Ser.: Ekonomika ta menedzhment – Economic sciences. Ser.: Economics and Management*, Issue 9(1.1), pp. 140-149. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnem_2012_9%281%29_19 [in Ukrainian].
15. Kalnytska M. Struktura sotsialnoi bezpeky ta dynamika yii pokaznykiv v Ukraini [The structure of social security and the dynamics of its indicators in Ukraine]. (n.d.). Retrieved from <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2017/25-2-2017/16.pdf> [in Ukrainian].
16. Hoshovska V. A. (Eds). (2007). Sotsialna derzhava: ukrainyskyi vybir [Social state: Ukrainian choice]. Kyiv, CPSD [in Ukrainian].
17. Zagashvili V. S. (2010). Ekonomicheskiye interesy v usloviyakh globalizatsii [Economic interests in the context of globalization]. Moscow, Master [in Russian].
18. Tatarkin A.I., Bochko V.S. (2008). Problemy i napravleniya dal'neyshego sovershenstvovaniya mestnogo samoupravleniya [Problems and directions of further improvement of local self-government]. *Ekonomika regiona – Economy of the region*, 2, pp. 42–50 [in Russian].
19. Yanovskiy R. G., Agoshkov A.O. (2002). O problemakh sotsiologii natsional'noy bezopasnosti [On the problems of sociology of national security]. Moscow, NAVIGUT [in Russian].
20. Nyzhnyk N. R., Mashkov O. A. (1998). Systemnyi pidkhid v orhanizatsii derzhavnogo upravlinnia [System approach in the organization of public administration]. Kyiv, UADU Publishing House [in Ukrainian].
21. Parsons T. (1997). System of modern societies. Trans. from English L.A. Sedov, A.D. Kovalev. Moscow, Aspect Press [in Russian].
23. Abramov V.I. (2012). Security. *Public administration in the field of national security*: reference book / comp.: G.P. Sytnik, V.I. Abramov, V.F. Smolyanyuk and others; under the general. ed. G.P. Sytnik, (pp. 13-17). Kiev, NADU [in Russian].
23. Sydorchuk O.H. (2018). Sotsialna bezpeka: derzhavne rehuliuвання ta orhanizatsiino-ekonomichne zabezpechennia [Social security: state regulation and organizational and economic support]. Lviv, LRIDU NADU [in Ukrainian].
24. Novikova O.F., Sydorchuk O.H., Pankova O.V. et al. (2018). Stan ta perspektyvy sotsialnoi bezpeky v Ukraini: ekspertni otsinky [State and prospects of social security in Ukraine: expert assessments]. Kyiv, IIE NAS of Ukraine; Lviv, Lviv Regional Institute of State management [in Ukrainian].
25. Deklaratsiia pro derzhavnyi suverenitet Ukrainy [Declaration of State Sovereignty of Ukraine]. (1990). *Vidomosti Verkhovnoi Rady URSR – Information of the Verkhovna Rada of the USSR*, 31. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12> [in Ukrainian].
26. Minin B.A. (2007). Vozvratnoye pravo: pravosudiye, sotsial'naya bezopasnost' i sotsial'noye razvitiye [Return law: justice, social security and social development]. Moscow, Publishing House "Jurisprudence" [in Russian].
27. Sytnyk H. P., Oluiko V. M., Vavrynychuk M. P. (2007). Natsionalna bezpeka Ukrainy: teoriia i praktyka [National security of Ukraine: theory and practice]. Kyiv, Condor [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 19.03.2020

Прийнято до друку 14.04.2020

Формат цитування:

Сидорчук О. Г., Панькова О. В. Формування та забезпечення багаторівневої системи соціальної безпеки України в контексті державного регулювання. *Вісник економічної науки України*. 2020. № 1 (38). С. 138-147. doi: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2020.1\(38\).138-147](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2020.1(38).138-147)

Sydorchuk O. H., Pankova O. V. (2020). Formation and Ensuring Multi-Level System of Social Security of Ukraine in the Context of State Regulation. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, 1 (38), pp. 138-147. doi: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2020.1\(38\).138-147](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2020.1(38).138-147)